

ИНСТИТУТ «ОТКРЫТОЕ ОБЩЕСТВО»
ФОНД СОДЕЙСТВИЯ - ТАДЖИКИСТАН

BHR

Идораи ҳуқуқи инсон ва
риёи қонуният
Bureau of Human Rights and
Rule of Law
Бюро по правам человека и
соблюдению законности

ОМУҶИШИ БИЗНЕС

Августи соли 2020

Қодиров Шодибег

УДК: 330.1

Қодиров Шодибеғ Шарифович

**Омӯзиши бизнес (дастури омӯзишӣ), Душанбе
соли 2020**

Дастури мазкур бо мақсади шинос намудани шунавандағони курсҳои омӯзишӣ бо тартиби ташкил, барасмиятдарорӣ, андозбандӣ ва банақшагирии фаъолияти соҳибкорӣ (бизнес) таҳия карда шудааст.

©Қодиров Ш.Ш.

©Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният

Душанбе соли 2020

Мундариҷа

ПЕШГУФТОР.....	3
БОБИ I. ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ЧИСТ? МАФҲУМ ВА ШАКЛҲОИ СОҲИБКОРӢ.....	5
1. СОҲИБКОРИИ ИҚТИМОӢ.....	8
2. ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРИИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМЪИЯТӢ.....	10
БОБИ II. ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН.....	15
1. РАВАНДИ ТАЪСИСДИҲИИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН.....	15
2. ҚОИДАҲОИ АСОСИИ АНДОЗБАНДИИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ.....	26
3. ТАҲЛИЛИ НИШОНДИҲАНДАҲОИ АСОСИИ НАҚШАИ БИЗНЕС.....	34

ПЕШГУФТОР

Дастури “*Омӯзиши бизнес*” қисмате аз маводҳои омӯзишиест, ки дар доираи татбиқи Лоихаи “Пешбурди соҳибқориҳои иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, барои гуруҳҳои осебпазир (маъҷубон, маҳбусони аз маҳбас озодшуда, занон, ҷавонон, муҳоҷирони баргашта, аъзоёни оилаҳои камбизоат ва ғайра) омода шудааст. Лоихаи дар боло зикршударо иттиҳодияи ҷамъиятии “Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният” бо дастгирии молиявии Институти “Ҷамъияти кушода” Бунёди мадад дар Тоҷикистон татбиқ намудааст.

Дастури мазкур бо мақсади шинос намудани шунавандагони курсҳои омӯзишӣ бо тартиби ташкил, барасмиятдарорӣ, андозбандӣ ва банақшагирии фаъолияти соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омода карда шудааст. Дар дастур, ҳамчунин, диққати ҷиддӣ ба фаҳмиши соҳибқориҳои иҷтимоӣ ва масъалаҳои мубрами фаъолияти соҳибқориҳои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, дода шудааст.

Аз ин дастур, донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти касбӣ, хоҳишмандони омӯзиши бизнес, ҷавонону наврасон, кормандони иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва соҳибкорон метавонанд ба таври васеъ истифода намоянд.

Дастури *“Омӯзиши бизнес”* дар асоси ҳуҷҷатҳои меъёрию – ҳуқуқии амалкунанда, таҷрибаи ҷандинсолаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, маълумотҳои дар сомонаи Кумитаи андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойдодашуда ва маҷмӯи донишҳои умумииқтисодии андӯхтаи муаллиф, таҳия карда шудааст.

Муаллиф барои кӯмакҳои методӣ ва амалӣ ба роҳбарияти иттиҳодияи ҷамъиятии “Идораи ҳуқуқи инсон ва риояи қонуният” изҳори ташаккур менамояд.

Муаллиф

БОБИ I. ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ЧИСТ? МАФҲУМ ВА ШАКЛҲОИ СОҲИБ- КОРӢ

Мафҳумҳои «соҳибкор», «бизнесмен» ва «тоҷир» дар муоширати байни инсонҳо хеле васеъ истифода мешаванд. Аксари одамон зеро мафҳуми «соҳибкор» ё «бизнесмен» касеро дар назар доранд, ки тижорати муваффақ дошта бошад. Дар маънои иқтисодӣ мафҳуми соҳибкорӣ танҳо тижоратро ифода намекунад, зеро ки тижорат танҳо як шакли маъмули соҳибкорӣ ба ҳисоб меравад.

Тамоми фаъолиятҳои, ки дар доираи қонунгузорӣ оид ба истифодаи молу мулк, фурӯши мол, истеҳсол, иҷрои кор ё хизматрасонӣ бо мақсади гирифтани фоида анҷом дода мешаванд, ба фаъолияти соҳибкорӣ мансуб мебошанд. Масалан, кашондани бор, истеҳсоли молу маҳсулот, анҷом додани корҳои сохтмонӣ, наворбардорӣ, таъмиру фуруши телефони мобилӣ, суғурта намудани шаҳрвандон ва ғайра. Шахси бо фаъолияти соҳибкорӣ машғулбударо **соҳибкор** меноманд.

Дар расонаҳои иҷтимоӣ ва адабиётҳои иқтисодӣ мафҳуми «стартап»-ро низ ҳамчун синоними соҳибкорӣ истифода менамоянд. Калимаи «стартап» (startup) аз забони англисӣ

гирифта шуда, тарҷумаи тахтуллафзиаш “оғози кор” мебошад. Мақсади асосии стартап таъсис додани фаъолияти соҳибқорию нав бо истифодаи интернет мебошад. Бинобар ҳамин зеро ин мафҳум фаъолияти соҳибқорию мефаҳманд, ки дар фазои интернетӣ амалӣ карда мешавад. Ба стартапҳои машҳур таъсиси ширкатҳои Google, Facebook ва YouTube–ро дохил намудан мумкин аст.

Онҳоеро, ки қонунгузорию барои анҷом додани фаъолияти соҳибқорию иҷозат додааст, субъектҳои соҳибқорию меноманд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба субъектҳои соҳибқорию мансубанд:

- шахсони воқеӣ, яъне шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бетабаа, ки ба соҳибқорию машғуланд;
- шахсони ҳуқуқӣ (ташкилоту муассисаҳо, ширкатҳо, корхонаҳо, филиал ва намояндагиҳои шахсони ҳуқуқии хориҷӣ), ки ба соҳибқорию машғуланд.

Соҳибқорию дар Тоҷикистон дар шаклҳои зерин амалӣ карда мешавад:

- бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ;
- бо таъсиси шахси ҳуқуқӣ;

- бо истифодаи меҳнати кироя;
- бе истифодаи меҳнати кироя.

Соҳибкорӣ метавонад хурд, миёна ва калон бошад.

ХУРД	МИЁНА	КАЛОН
<p>Ба субъектҳои соҳибкории хурд, соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқие мансубанд, ки <i>даромади умумии</i> онҳо дар як сол то 500000 (панҷсад ҳазор) сомониरो ташкил медиҳад</p>	<p>Ба субъектҳои соҳибкории миёна, шахсони ҳуқуқие мансубанд, ки <i>даромади умумии</i> онҳо дар як сол аз 500000 (панҷсад ҳазор) сомонӣ то 15000000 (понздаҳ миллион) сомониरो ташкил медиҳад</p>	<p>Ба субъектҳои соҳибкории калон, шахсони ҳуқуқие мансубанд, ки <i>даромади умумии</i> онҳо дар як сол аз 15000000 (понздаҳ миллион) сомонӣ зиёд аст</p>

Расми1. Намудҳои соҳибкорӣ

Фаъолияти соҳибкорӣ аз ҷониби як шахс низ ба роҳ монда мешавад ва онро фаъолияти соҳибкории инфиродӣ меноманд. **Соҳибкори инфиродӣ** дар фаъолияташ метавонад аз меҳнати кироя истифода барад ва ё набарад. Дар ҳолати бе меҳнати кироя ба

роҳ мондани фаъолияти соҳибкорӣ гирифтани патент ҳатмӣ мебошад. **Патент** ҳуҷҷатест, ки ба шахсони воқеӣ иҷозати фаъолияти соҳибкориро медиҳад.

Агар соҳибкори инфиродӣ аз меҳнати кирои истифода барад, яъне якчанд коргарро ба кор ҷалб намояд, бояд фаъолиятро дар асоси шаҳодатнома ба роҳ монад.

1. СОҲИБКОРИИ ИҶТИМОӢ

Соҳибкорию иҷтимоӣ ин як навъи хело паҳншудаи соҳибкорӣ дар замони муосир ба ҳисоб рафта, аслан ба ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ чомеа ё гуруҳҳои осебпазири чомеа нигаронида шудааст. Соҳибкорию иҷтимоӣ ин фаъолиятест, ки барои ба даст овардани фоида ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ равона карда шудааст. Формулаи одии соҳибкорию иҷтимоӣ чунин буда метавонад:

Соҳибкорию иҷтимоӣ = соҳибкорию анъанавӣ + рисолати иҷтимоӣ.

Аз ин формула бармеояд, ки соҳибкорию иҷтимоӣ ин тавассути фоида гирифтани кӯмак намудан дар ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ чомеа мебошад. Агар яке аз ин ду унсурҳо вуҷуд надошта бошанд, дилхоҳ фаъолияти тичоратӣ ё хайрхоҳонаро мо

соҳибкори иҷтимоӣ гуфта наметавонем. Аксари яти одамон зери мафҳуми соҳибкори иҷтимоӣ фаъолияти ташкилотҳои маъубон ё фондҳои хайриявиро мефаҳманд, аммо фаҳмиши соҳибкори иҷтимоӣ фаррохтар аз ин фаҳмишҳо мебошад.

Дар иқтисодиёт баъзе фаъолиятҳои вучуд доранд, ки дар мадди аввал онҳоро аз соҳибкори иҷтимоӣ фарқ намудан хело мушкил аст. Масалан, соҳибкор Саидов М. баъзан хонаи ятимонро кӯмак мерасонад ё ширкати «Сорбон-Т» ба оилаҳои камбизоат пеш аз идҳои Рамазон ва Қурбон кӯмак мерасонад. Ин гуна маблағгузориҳо барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоии ҷомеа, хусусияти яқвақтина дошта, пайваста сурат намегиранд. Аз ҳамин ҷиҳат ин гуна фаъолиятҳои соҳибкори иҷтимоӣ номидан ғайриимкон мебошад. Хулоса, соҳибкори иҷтимоӣ фаъолиятест, ки барои гирифтани фоида равона карда шудааст ва фоидаи бадастомада бевоқифа барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоии ҷомеа ё ғуруҳҳои осебпазир истифода карда мешавад. Ин навъи соҳибкорӣ аз аввал ба мақсади ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ ташкил карда мешавад. Соҳибкори иҷтимоӣ нафарест, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул буда дар ҳалли масъалаҳои иҷтимоии ҷомеа саҳмгузор мебошад.

Ҳадафҳои асосии соҳибкории иҷтимоӣ инҳо мебошанд:

- Рушди хизматҳои иҷтимоӣ;
- Мусоидат дар касбомӯзии гуруҳҳои осебпазири ҷомеа (маъҷубон, муҳочирон, гурезаҳо, занони танҳо, онҳое, ки аз маҳбас озод шудаанд, камбизоатон ва ғайра);
- Мусоидат дар шугли гуруҳҳои осебпазири ҷомеа, хусусан мустақилона машғул шудан ба фаъолияти соҳибкорӣ.

Ба соҳибкории иҷтимоӣ метавонанд соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқӣ, хусусан иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ машғул шаванд.

2. ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРИИ ИТТИҲОДИЯҲОИ ҶАМЪИЯТӢ

Иттиҳодияи ҷамъиятӣ ин иттиҳоди ихтиёрӣ, худидора ва ғайритиҷоратии шаҳрвандон мебошад, Умумияти манфиатҳою мақсадҳои муттаҳидшавии шаҳрвандон дар оинномаи иттиҳодияи ҷамъиятӣ нишон дода шудаанд. Барои ба ҳадафҳои оинномавӣ расидан иттиҳодияи ҷамъиятӣ ҳамчун шахси ҳуқуқӣ метавонад бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ширкатҳои хоҷагидорӣ, ҷамъиятҳо ва

ташкilotҳои дигари хоҷагидориро таъсис намояд, инчунин молу мулкero, ки барои пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ таъин гардидааст, ба даст орад. Соддатар карда гӯем, иттиҳодияи чамъиятӣ метавонад ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шавад. Фаъолияти соҳибкории иттиҳодияи чамъиятӣ бояд тибқи талаботи Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда шавад.

Мувофиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон иттиҳодияи чамъиятӣ метавонад бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори ҷорӣ чунин шакли субъектҳои соҳибкориро ташкил намояд: ширкатҳои хоҷагидорӣ; чамъиятҳо ва ташкilotҳои дигари хоҷагидорӣ.

Даромадҳо аз фаъолияти соҳибкории иттиҳодияи чамъиятӣ дар байни аъзо ё иштирокчиёни ин иттиҳодия тақсим шуда наметавонанд ва бояд танҳо барои ба даст овардани мақсадҳои оинномавӣ истифода шаванд. Инчунин, мувофиқи қонунгузорӣ, иттиҳодияи чамъиятӣ маблағҳои худро метавонад барои мақсадҳои хайриявӣ истифода намояд, ҳатто агар ин дар оинномаи он нишон дода нашуда бошад.

Барои пеш бурдани фаъолияти соҳибкорӣ иттиҳодияи чамъиятӣ метавонад молу мулкero ба

даст орад ва моликияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ мутобиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳифз карда мешаванд. Дилхоҳ иттиҳодияи ҷамъиятӣ ҳамчун шахси ҳуқуқӣ метавонад дорои чунин объектҳои моликият бошад:

- биноҳо;
- иморатҳо;
- иншоот;
- фонди манзил;
- нақлиёт;
- таҷҳизот;
- асбобу анҷом;
- амволи таъиноти маданияту маърифатӣ ва солимгардонӣ;
- маблағҳо;
- сахмияҳо;
- коғазҳои қиматнок;
- нашриёт;
- воситаҳои ахбори омма;
- дигар молу мулк, ки барои таъминоти моддии фаъолияти оинномавии иттиҳодияи ҷамъиятӣ заруранд;

Мувофиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон моликияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ аз ҳисоби ҳаққи дохилшавӣ ва аъзоҳаққӣ, агар

пардохти онҳоро оиннома пешбинӣ карда бошад, пардохтҳои ихтиёрӣ ва хайрияҳо, грантҳо, воридот аз лексияҳо, намоишгоҳҳо, лотереяҳо, музоядаҳо, чорабиниҳои варзишӣ ва дигар чорабиниҳои, ки бо тартиби муқаррарнамуда ва мувофиқи оинномаи иттиҳодияи ҷамъиятӣ гузаронида мешаванд, даромадҳо аз фаъолияти соҳибкорӣ ва намудҳои дигари фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ, ки қонунманъ накардааст, ташаккул меёбад.

Барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул мешаванд зарур аст, ки баҳисобгирии ҷудоғонаи фаъолияти асосӣ ва соҳибкориро пеш баранд, яъне низомҳои баҳисобгирии муҳосибии фаъолияти асосӣ ва баҳисобгирии фаъолияти соҳибкорӣ бояд дар алоҳидагӣ пеш бурда шаванд. Хуччатҳои муҳосибии фаъолияти соҳибкорӣ бо хуччатҳои муҳосибии фаъолияти асосӣ набояд омехта карда шаванд.

Қонунгузори Тоҷикистон маблағгузарониҳои ройгон, молу мулки ройгон ва грантҳои, ки ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ мегиранд ва барои фаъолияти ғайритиҷоратӣ истифода мебаранд, инчунин аъзоҳаққиҳо ва хайрияи ба онҳо дастрасшударо аз андози ҶОИД озод намудааст.

Агар беш аз 50% кормандони иттиҳодияи ҷамъиятиро маъҷубон ташкил намоянд, даромади аз фаъолияти соҳибкорӣ бадастовардаи онҳо низ аз андоз аз даромад озод карда мешавад.

Айни ҳол як қатор иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ барои ба ҳадафҳои оинномавӣ расидан ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул мебошанд. Баъзе аз онҳо як қатор молу хизматҳо истеҳсол намуда, аз фуруши онҳо фоида ба даст меоваранд. Масалан, Иттиҳодияи ҷамъиятии “Ирода” хизматҳои полиграфӣ, омӯзишӣ ва кейтрингӣ гузаронида, аз ҳисоби фоидаи ба даст овардааш ба зиёда аз 273 одамони дорои аутизм кӯмак мерасонад.

Иттиҳодияи маъҷубони шаҳри Душанбе “Имконият” бошад аз ҳисоби фаъолияти клуби фитнес, иҷораи толорҳо, духти либос ва хизматрасонии аутсорсинг фоида ба даст оварда онро барои ҳалли мушкили одамони дорои маъҷубият сарф менамояд.

Чунин мисолҳо хело зиёданд ва машғул шудан ба фаъолияти соҳибкорӣ барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ яке аз роҳҳои таъмин намудани устувории фаъолият мебошад.

БОБИ II. ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1. РАВАНДИ ТАЪССИСДИҲИИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Бақайдгирии давлатии шахси воқеиро ба сифати соҳибкори инфиродӣ мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ дар муддати се рӯзи корӣ аз рӯзи пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳо амалӣ менамояд.

ДИҚҚАТ!!!

Агар мехоҳед ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шавед, пас зарур аст, ки шумо ба сайти Кумитаи андози назди Ҳуқмати Ҷумҳурии Тоҷикистон (www.andoz.tj) ворид шуда, аз он дар бораи тартиби бақайдгирии фаъолияти соҳибкорӣ, фаъолияти равзанаи ягона ва тартиби супоридани андозҳои ҳисоботҳои молиявӣ шинос шавед. Ҳамчунин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷимоя ва дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи кооперативҳо», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд»-ро омӯzed.

давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» барои бақайдгирии давлатии фаъолияти

соҳибкори инфиродӣ ҳуҷҷатҳои зерин пешниҳод карда мешавад:

1) ариза барои бақайдгирии давлатии шахси воқеӣ ба сифати соҳибкори инфиродӣ аз рӯи шакли тасдиқнамудаи мақомоти анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатӣ.;

2) нусхаи ҳуҷҷате, ки шахсияти шахси воқеиро тасдиқ мекунад, инчунин ду расми андозаи 4х6;

3) нусхаи сертификати ҳуқуқи истифодабарии замин ё нусхаи қарор дар бораи ҷудо намудани қитъаи замин дар ҳолати бақайдгирии хоҷагии деҳқонии (фермерии) фардӣ ё оилавӣ, рӯйхати аъзои хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ), рақами мушаххаси андозсупоранда барои ҳар яки онҳо;

4) нусхаи ҳуҷҷате, ки дар асоси он ба шахси воқеии хориҷӣ сукунат ва амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода шудааст (раводид, варақаи бақайдгирӣ, иҷозатномаи иқомат;

5) пардохтномаи (квитансия) боқи давлатӣ, ва (ё) пардохтномаи (квитансия)-и пешпардохти маблағи Патент барои ҳуқуқи амалӣ гардонидани фаъолияти соҳибкори инфиродӣ.

Соҳибкори дар асоси патент фаъолияткунандаро зарур нест, ки дафтари корӣ, муҳр ва муҳосибот дошта бошад. Чунин соҳибкорон наметавонанд коргарони иловагиро кироя намоянд ва даромади солонааш аз 100 ҳазор сомонӣ зиёд бошад. Соҳибкори дар асоси патент фаъолияткунанда дар асоси як патент метавонад ду намуди фаъолиятро амалӣ намояд.

Талаботи асосӣ аз соҳибкороне, ки дар асоси шаҳодатнома фаъолият мекунанд, чунин аст: аз меҳнати кироя истифода мебаранд, бояд мошинаи назоратии дорои қобилияти фискалӣ дошта бошанд, масоҳати бинои фаъолиятиашон то 30 метри мураббаъ бошад ва гардиши солонаи маблағҳои пулиашон то 500 000 сомонӣ бошад. Ҳамчунин дар бонк бояд суратҳисоб кушода ҳар моҳ ба мақомотҳои омор ва андоз ҳисобот супоранд. Ин меъёрҳоро давлат муайян менамояд ва онҳо баъд аз як муддати муайян шояд тағир дода шаванд. Дар ҳолати зиёд шудани масоҳати бино аз 30 метри мураббаъ ва ҳаҷми гардиши солонаи маблағ зиёда аз 500 000 сомонӣ соҳибкор уҳдадор аст фаъолиятро ба шакли шахси ҳуқуқӣ таъдил диҳад. Бештари соҳибкорон дар ин ҳолат Ҷамъияти дорои маъсулиятш маҳдуд ташкил менамоянд.

Соҳибкорӣ дар шакли шахси ҳуқуқӣ фаъолияте мебошад, ки аз тарафи субъекти хоҷагидорӣ дар шаклҳои Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд ё Ҷамъияти саҳомӣ ташкил карда мешавад. Яъне фаъолияти соҳибкорӣ дар шакли шахси ҳуқуқӣ корхона ё ширкат ба ҳисоб рафта, дорои муҳру суратҳисоб ва тамғаи молӣ буда, доираи фаъолияташ нисбатан васеъ мебошад. Барои фаъолияти соҳибкорӣ ҳамчун шахси ҳуқуқӣ, ширкати таъсисшаванда дар маҳалли ҷойгиршавӣ ба қайд гирифта шуда, ҳуччатҳояш ба расмият дароварда мешаванд. Барасмиятдарории ҳуччатҳо ва бақайдгирии ширкатҳо дар муддати то панҷ рӯзи корӣ аз лаҳзаи пешниҳод намудани ҳуччатҳо дар идораҳои нозироти андоз (равзанаи ягона) сурат мегирад.

Ҳуччатҳои пешниҳодшаванда барои бақайдгирии давлатии таъсисдиҳии шахси ҳуқуқӣ, мувофиқи талаботи моддаи 11-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» инҳо мебошанд:

1) *ариза.*

2) *қарори муассис (протоколи маҷлиси муассисон) дар бораи таъсисдиҳии шахси ҳуқуқӣ. Қарор дар бораи таъсисдиҳии шахси*

ҳуқуқӣ аз ҷониби муассис (муассисон)-и шахси ҳуқуқӣ имзо карда мешавад;

3) нусхаи ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти роҳбар

4) нусхаи ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахсияти ҳар як муассиси (шахси воқеии);

5) иқтибоси ҳуҷҷат дар бораи бақайдгирии давлатии шахси ҳуқуқӣ ё нусха аз феҳристи шахсони ҳуқуқии давлати;

6) пардохтномаи (квитансия) боқи давлатӣ (25 нишондиҳанда барои ҳисобҳо) $25 \times 58 = 1450$ сомонӣ;

7) нусхаи ҳуҷҷати суроғаи шахси ҳуқуқии таъсисёбанда.

Ташкили фаъолияти соҳибкорӣ чунин зинаҳоро дар бар мегирад:

Тартиби таъсисдиҳии фаъолияти соҳибкорӣ

- ✚ Муайян намудани доираи соҳибкорӣ
- ✚ Коркарди бизнес нақша
- ✚ Муқаррар намудани таъсисдиҳандагони фаъолияти соҳибкорӣ
- ✚ Барасмиятдарории ҳуҷҷатҳои таъсисдиҳӣ
- ✚ Бақайдгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ
- ✚ Кушодани суратҳисоби бонкӣ дар бонк
- ✚ Бақайдгирӣ дар мақомоти андози маҳаллӣ ҷойгиршавӣ
- ✚ Гирифтани иҷозатнома барои фаъолияти, ки конунгузорӣ талаб мекунад
- ✚ Оғоз намудани фаъолияти соҳибкорӣ

Расми 3. Раванди таъсисдиҳии фаъолияти соҳибкорӣ.

Масалан, Азимҷон мехоҳад фаъолияти соҳибкории худро оғоз намояд. Барои соҳибкор шуданаш ӯ бояд ҳама фаъолиятҳои дар боло номбаршударо анҷом бидиҳад:

1. Муайян намудани доираи соҳибкорӣ. Азимҷон меҳоҳад дар маҳаллашон дӯкони яхмосфурӯшӣ ташкил намояд, зеро ки дар маҳаллаи онҳо ягон нафар ба яхмосфурӯшӣ машғул нест.

2. Коркарди нақшаи тиҷорат. Мувофиқи таҳлилҳои Азимҷон, дар маҳалле, ки зиндагонӣ мекунад, қариб 500 оила ва дар маҷмӯъ 2000 нафар зиндагонӣ мекунанд. Агар дар тобистон 30% ё 600 нафари онҳо дар як рӯз яхмос харидорӣ намоянд, пас ӯ имкон дорад, ки ҳама рӯза 600 дона яхмос фурӯшад. Агар ӯ як дона яхмосро бо нархи 1 сомонӣ фурӯшад, пас дар як рӯз 600 сомонӣ даромад мегирад. Ӯ ҳисоб мекунад, ки дар давоми рӯз барои истеҳсоли яхмос, яъне харидории шир, ширинӣ, қувваи барқ ва ғайра бояд 300 сомонӣ сарф намояд ва агар яхмосҳоро ба миқдори 600 сомонӣ фурӯшад, пас 300 сомонӣ фоида мегирад. Азимҷон ба нақша мегирад, ки барои истеҳсоли яхмос як дастгоҳи хуб меҳарад ва чунин дастгоҳ 8000 (ҳашт ҳазор) сомонӣ нарх дорад. Инчунин ба Азимҷон зарур аст, ки барои харидорӣ намудани мизу курсӣ, пиёлачаҳои яхмосгирӣ ва дигар хароҷот 2000 сомони дигар сарф намояд. Дар маҷмӯъ барои роҳандозӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ ӯ бояд 10000 (даҳ ҳазор) сомонӣ маблағгузорӣ намояд.

Азимҷон дар нақшаи тичораташ нишон додааст, ки дар ҳолати ҳамарӯза гирифтани даромад дар ҳаҷми 300 сомонӣ ӯ дар муддати 34 рӯз метавонад харочоташиро рӯйпӯш намояд, яъне даҳ хазори сарфнамудаширо баргардонад. Аз ҳамин ҷиҳат амалӣ гардондани ин гуна фаъолият манфиатовар хоҳад буд.

3. Муқаррар намудани таъсисдиҳандагони фаъолияти соҳибкорӣ.

Барои ба роҳ мондани фаъолиятҳои Азимҷон аз маблағҳои пасандозшудаи падараш истифода менамояд ва аз ҷониби оилаашон барои амалӣ намудани мақсадҳои ба ӯ кумак менамоянд.

4. Барасмиятдарории ҳуҷҷатҳои таъсисдиҳӣ. Азимҷон тамоми ҳуҷҷатҳои заруриро (ариза, нусхаи шиноснома, нусхаи рақами мушаххаси андозсупоранда ва ғайра) ҷамъоварӣ менамояд.

5. Бақайдгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ. Азимҷон ҳамма ҳуҷҷатҳои заруриро ба мақоми бақайдгирии давлатӣ (равзанаи ягона дар маҳалли зисташон) пешниҳод менамояд ва дар муддати панҷ рӯз ҷавоби мақомоти дахлдорро оид ба гузаштан аз қайди давлатӣ мегирад.

6. Кушодани суратҳисоб дар банк. Азимҷон дар бонки тичоратии маҳалли зисташон

суратҳисоб мекушояд, то ин ки даромади харрӯзаашро дар ин суратҳисоб чамъоварӣ намояд.

7. Бақайдгирӣ дар мақомоти андози маҳалли ҷойгиршавӣ. Азимчон худро дар нозироти андоз ҳамчун соҳибкори инфиродӣ ба қайд мегирад ва соҳиби патент мегардад.

8. Оғоз намудани фаъолияти соҳибкорӣ. Баъди як ҳафтаи омодагиҳо Азимчон ба фаъолияти худ оғоз менамояд, яъне дастгоҳи яхмосбарорӣ харидорӣ намуда, онро насб мекунад ва ба истеҳсоли яхмос шурӯъ менамояд. Минбаъд фаъолияти ӯ ва даромад гирифтани аз ҳисоби истеҳсолу фурӯши яхмос ба як қатор омилҳо, аз ҷумла хушмуомилағӣ ва поквичдонии худи ӯ вобаста мебошад. Ҳангоми ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шудан зарур аст, ки Азимчон ҳама қонуну қоидаҳоро оид ба нигоҳдории маҳсулот, тозаю озода нигоҳ доштани дӯкон, таъмини воситаҳои зидди сӯхтор, пардохти саривақтии андозҳо ва ғайра риоя намояд. Дар ҳолати баръакс мақомотҳои гуногун метавонанд фаъолияти ӯро тафтиш намуда, барои риоя накардани қонуну қоидаҳои қабулшуда ӯро ҷарима намоянд ё фаъолияти соҳибкориашро қатъ намоянд.

Барои ба роҳ мондани фаъолияти соҳибкорӣ зарур аст, ки пеш аз ҳама нақшаи соҳибкорӣ (бизнес-нақша) тартиб дода шавад.

Нақшаи соҳибкорӣ (бизнес- нақша) барои гирифтани қарз, ҷалби сармоягузoron ва оғоз намудани фаъолияти соҳибкорӣ сохта мешавад. Дар он бояд нуктаҳо ва самтҳои зерин нишон дода шуда бошанд:

- Зарурати роҳандозӣ намудани чунин навъи фаъолият;
- Таҳлили бозор ва дараҷаи рақобат;
- Доираи истеъмолгарон, қобилияти харидорӣ ва майли истеъмолии онҳо;
- Нақшаи хароҷоти зарурӣ ва сарчашмаҳои маблағгузории фаъолияти соҳибкорӣ;
- Нақшаи фурӯши маҳсулот ё хизматрасонӣ;
- Даромад ва сарчашмаҳои он;
- Нақшаи рӯйпӯш намудани хароҷот.

Бояд хотирасон намуд, ки танҳо доштани хоҳиш Шуморо соҳибкор намекунад.

Барҳам додани фаъолияти соҳибкорӣ низ бояд ба расмият дароварда шавад. Барои барҳам додани фаъолияти соҳибкорӣ, соҳибкор бояд бо ариза муроҷиат намояд ва ду моҳ қабл аз қатъ намудани

фаъолияташ дар газета эълон диҳад. Пас аз эълон додан, маҷмӯи ҳуҷҷатҳои зауриро барои барҳам додан ба Равзанаи ягона пешниҳод намояд. Ба ҷуз аз ариза ва эълон ба Равзанаи ягона соҳибкор бояд ҳуҷҷатҳои зеринро пешниҳод намояд:

- 1) Хулосаи Раёсати санчиши андозҳои Кумитаи андоз;
- 2) Баланси барҳамдиҳӣ;
- 3) Санади хотимавии санчишӣ;
- 4) Санади муқоисавӣ;
- 5) Маълумотнома аз омор;
- 6) Маълумотнома аз Бонк оиди қатъ гардидани суратҳисоб;
- 7) Маълумотнома аз ФСЗН;
- 8) Маълумотнома аз гумрук;
- 9) Маълумотнома аз Нозироти андоз;
- 10) Маълумотнома аз ШКД оиди супоридани муҳр;
- 11) Шаҳодатномаи (бақайдгири) асли;
- 12) Иқтибос аз феҳраст;
- 13) РМА (ИНН) асли.
- 14) 50 фоизи бочи давлатӣ, ки барои бақайдгирии таъсисёбӣ муқаррар карда шудааст.

2. ҚОИДАҲОИ АСОСИИ АНДОЗБАНДИИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ

Андозбандии соҳибкори инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда. Маблағи пардохти патент аз намуди фаъолияти соҳибкори инфиродӣ тибқи номгӯи намудҳои фаъолияти соҳибкории инфиродӣ, давраи пардохт (моҳҳои пурраи тақвими) ва минтақаи фаъолияти соҳибкории он вобаста мебошад. Соҳибкорон бояд ҳамеша ба назар гиранд, ки мувофиқи қонунгузорӣ патент дар ҳолати мавҷудияти ҳуҷҷатҳои, ки пешпардохти маблағи патентро барои (моҳи) моҳҳои тақвими минбаъда тасдиқ менамоянд, эътибор дорад.

Агар минтақаи фаъолият тамоми қаламрави ҷумҳурӣ интиҳоб шуда бошад, пас маблағи пардохти патент барои намуди фаъолияти амалишаванда аз рӯи меъёрҳои барои шаҳри Душанбе муқарраршуда муайян карда мешавад. Агар минтақаи фаъолият ҳудуди ягон вилоят (вилоятҳои) Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, маблағи пардохти патент аз рӯи меъёри баландтарини барои шаҳри ноҳияҳои вилояти (вилоятҳои) дахлдор муқарраршуда, муайян карда мешавад. Агар

минтақаи фаъолият ду ё аз ин зиёд ноҳияҳои (шаҳрҳои) тобеи ҷумҳури бошад, маблағи пардохти патент аз рӯи меъёри баландтарини барои ин ноҳияҳо (шаҳрҳо) муқарраршуда муайян карда мешавад.

Дар ҳолати вайрон кардани талаботҳои дар боло зикргардида соҳибкори инфиродӣ ӯҳдадор аст, ки маблағи патентро аз рӯи меъёрҳои барои шаҳри Душанбе муқарраршуда пардохт намояд.

Дар ҳолате, ки соҳибкори инфиродӣ хоҳиши анҷом додани 2 ё зиёда аз он намудҳои фаъолияти дар Номгуи намудҳои фаъолияти соҳибкории инфиродӣ пешбинишударо дошта бошад (ё амалан анҷом дода истодааст), чунин соҳибкор 100 фоизи маблағи баландтарини патент барои фаъолияти пешбинишуда, инчунин 20 фоизи маблағи патент барои ҳар як дигар намудҳои фаъолияти интихобшуда месупорад.

Пардохт барои патент бо дарназардошти татбиқ намудани коэффисиентҳои минтақавие, ки андозаҳои пардохтро барои патент дар қаламрави шаҳрҳо ва ноҳияҳо танзим менамоянд ва бо қарори мазкур тасдиқ шудаанд, ҳисоб карда мешавад (қарори Ҳукумати ҶТ аз 03.08.2013 № 361).

Новобаста аз санаи бақайдгирии давлатии оғози фаъолияти соҳибкори инфиродӣ, пардохт барои патент барои моҳҳои пурраи тақвими (аз ҷумла моҳи оғози фаъолият ва моҳи қатъи фаъолият) амалӣ карда мешавад. Қатъ намудани фаъолият тариқи патент то санаи 5 моҳи тақвими соҳибкорро аз ӯҳдадории пардохт барои патент барои ин моҳи тақвими озод менамояд. Агар соҳибкор баъд аз 5 моҳи тақвими фаъолияти соҳибкориашро қатъ намояд, пасм маблағи патентро барои ҳамин моҳ бояд пурра ба бучет пардохт намояд.

Маблағи патент мувофиқи қарори Ҳукумати ҚТ аз 03.08.2013 № 361, аз 25.01.2017 № 45, бо пешниҳоди ҳуҷҷатҳои тасдиқкунанда дар ҳолатҳои зерин пардохт карда намешавад:

- ҳангоми бемори бистарӣ будан ё фавти соҳибкори инфиродӣ;
- руҳ додани сӯхтор дар маҳалли фаъолият;
- дар давраҳои дар хизмати ҳарбӣ қарор доштани соҳибкор;

- бо ҳукми (қарори) суд дар чойҳои маҳрум сохтан аз озодӣ нигоҳ доштан, ё дар тафтишгоҳ қарор доштани соҳибкор;
- дар муҳоҷирати меҳнатӣ будан, ки амали намудани фаъолияти соҳибкоро ғайриимкон менамояд.

Баъди ҷамъбасти соли тақвими байни соҳибкори инфиродии тибқи патент фаъолияткунанда ва мақомоти андозии маҳалли бақайдгирӣ, санади муқоисавӣ тартиб дода мешавад. Санади муқоисавӣ на дертар аз 1 марти соли, ки пас аз соли ҳисоботӣ фаро мерасад, бо пешниҳоди расидҳои бонкҳо тартиб дода мешавад. Тартиб додани санади муқоисавӣ байни соҳибкори инфиродӣ ва мақомоти андоз хатмӣ мебошад.

Фаъолиятҳои ки мавриди андозбандӣ қарор намегиранд. Дар асоси Қарори Ҳукумати ҚТ аз 25.01.2017 № 45, фаъолиятҳои зерин андозбандӣ карда намешаванд барои амалӣ намудани онҳо патент талаб карда намешавад: фаъолият оид ба фурӯши гиёҳҳои хурӯйи шифобахш, дӯғоб, гулингоб, чой ва донаи офтобпараст дар кӯча, фурӯши рӯзномаҳо, маҷаллаҳо, тақвимиҳо ва

китобҳо дар кӯча, фурӯши молҳои қаблан дар истеъмолбуда, чаронидани чорво, таъмир ва тоза намудани пойафзол берун аз бинои статсионарӣ, хизматрасонии телефони кӯчагӣ, нигоҳубини пиронсолон, беморон ва кӯдакон, кашонидани бор ба воситаи ароба дар кӯча ва бозорҳо, шустушӯи воситаи нақлиёт дар кӯча (ба ғайр аз ҷойҳои махсусгардонидашуда) ва қабрканҳо (гӯрканҳо), дар деҳотҷойҳо амалӣ намудани фурӯши маҳсулоти хунароҳои бадеии халқӣ ва маҳсулоти бофташуда (пашмӣ, намадӣ, пахтагӣ абрешимӣ, гулдӯзӣ, зардӯзӣ), дар деҳотҷойҳо ба роҳ мондани омӯзиши хунароҳои миллӣ (дӯзандагӣ, бофандагӣ, риштабофӣ, газворбофӣ, дуредгарӣ, кандакорӣ, рассомӣ, рангуборкунӣ ва наққошӣ).

Андоzbандии соҳибкори инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда. Андоzbандии даромадҳои шахсони воқеӣ, ки фаъолияти соҳибкориро дар асоси шаҳодатнома амалӣ менамоянд, мувофиқи низомҳои махсуси андоzbандии муқаррарнамудаи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда мешаванд. Соҳибкори инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда вазифадор аст эълomiaҳои

(ҳисобҳои) андозро тибқи талаботи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намояд.

Ўҳдадорҳои андозии соҳибкори инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда аз натиҷаи фаъолияти соҳибкориҳои ӯ вобаста мебошад. Ҳамзамон меъёри андози иҷтимоии чунин соҳибкори инфиродӣ новобаста аз даромади бадастомада наметавонад аз андозаи ҳадди зиёдтарини андози иҷтимоӣ, ки барои соҳибкорони инфиродии дар асоси патент фаъолияткунанда бо назардошти татбиқи коэффитсиентҳои минтақавӣ муқаррар шудааст, камтар бошад (қарори Ҳукумати ҶТ аз 03.08.2013 № 361). **Мисол:** Даромади умумии соҳибкори инфиродӣ дар моҳи феввали соли 2016 ба 98000 сомонӣ баробар мебошад. Меъёри андози иҷтимоӣ, 1% аз даромади умумӣ муқаррар гардидааст, бинобар ҳамин маблағи андози иҷтимоӣ 980 сомониро ташкил менамояд. Бо назардошти он ки маблағи ҳисобшудаи андози иҷтимоӣ дар ин моҳ аз ҳади камтарини муқарраргардида – 150 сомонӣ дар як моҳ зиёд аст, ба буҷети ҳифзи иҷтимоӣ 980 сомони андози иҷтимоӣ пардохт карда мешавад.

Агар дар моҳи феввали соли 2016 даромади умумии соҳибкори инфиродӣ 6500 сомониро

ташкил намояд, пас андози иҷтимоӣ ба 65 сомонӣ баробар мегардад. Дар ин ҳолат, бо назардошти он ки маблағи андози иҷтимоии ҳисобшуда аз ҳадди камтарини андози иҷтимоӣ, яъне 150 сомонӣ (барои фаъолият дар низоми соддакардашудаи андозбандӣ дар асоси шаҳодатнома) камтар мебошад, соҳибкор уҳдадор аст барои моҳи феврал ба буҷет 150 сомонӣ пардохт намояд.

Соҳибкори инфиродии дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда уҳдадор аст, ки баҳисобгирии муҳосибавии даромадҳо ва хароҷотҳои соҳибкори худро тибқи тартиби соддакардашуда, ки Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мувофиқа бо мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ мекунад, амалӣ намояд.

Дар ҳолати ҳисоббаробаркунӣ бо пули нақд соҳибкори инфиродӣ вазифадор аст, ки тибқи тартиби муқарраршуда мошинҳои назоратӣ-ҳазинавиरो бо хотироти фискалӣ истифода барад.

Агар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигареро муқаррар накарда бошад, соҳибкори дар асоси шаҳодатнома фаъолияткунанда метавонад ҳамаи намуди фаъолиятро анҷом диҳад, ба истиснои:

а) истеҳсоли молҳои зераксизӣ (ба истиснои нӯшокиҳои ғайриспиртӣ) ва амалӣ намудани фаъолияти зераксизӣ;

б) фаъолияти иқтисодии хориҷӣ (ба истиснои воридот ва содироти молҳои ниёзи мардум ба маблағи то 500 ҳазор сомонӣ) (қарори Ҳукумати ҚТ аз 03.08.2013 № 361);

в) фаъолияти бонкӣ ё намудҳои алоҳидаи амалиёти бонкӣ, фаъолияти суғуртавӣ, фаъолият оид ба идоракунии фондҳои сармоягузорӣ, фаъолияти касбӣ дар бозори коғазҳои қиматнок (қарори Ҳукумати ҚТ аз 25.01.2017 № 45);

г) фаъолият доир ба истифодабарии қаъри замин;

д) қабул, коркард ва (ё) таҳвили металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, дигар металлҳо, консентрат, оҳанпора ва маъданҳо;

е) фурӯши сӯзишворӣ, гази моеъ ва табиӣ, таъсиси бозорҳо, меҳмонхонаҳо (қарори Ҳукумати ҚТ аз 03.08.2013 № 361);

ж) ташикли сеҳҳои оҳангудозӣ (қарори Ҳукумати ҚТ аз 03.08.2013 № 361).

Дар ҳолате, ки дар давоми соли тақвими даромади умумии соҳибкори инфиродии дар асоси

шаҳодатнома фаъолияткунанда аз 500 ҳазор сомонӣ зиёд гардад, ин соҳибкори инфиродӣ вазифадор аст, ки ба мақомоти андози маҳали баҳисобгирии бақайдгирии худ маълумот пешниҳод намуда, фаъолияти худро ҳамчун соҳибкори инфиродӣ аз санаи якуми моҳи минбаъда тибқи тартиби муқарраргардида қатъ намояд. Соҳибкори мазкур метавонад фаъолияти худро дар асоси низоми дигари андозбандии муқаррарнамудаи қонунгузори андоз ҳамчун шахси ҳуқуқӣ идома диҳад.

3. ТАҲЛИЛИ НИШОНДИҲАНДАҶОИ АСОСИИ НАҚШАИ БИЗНЕС

Барои таҳияи нақшаи бизнес ва умуман банақшагирии фаъолияти соҳибкорӣ ҳисоб ва таҳлили як қатор нишондиҳандаҳо зарур мебошад. Маҳз таҳлили ин нишондиҳандаҳо самаранок будан ё набудани фаъолияти соҳибкориро нишон медиҳанд. Нишондиҳандаҳои нақшаи бизнес ба ду гуруҳ ҷудо мешаванд: нишондиҳандаҳои даромад ва хароҷот.

Нишондиҳандаи асосии гуруҳи якум ин даромади умумии соҳибкор мебошад, ки ҳамчун ҳосили зарби нарх ва миқдори молҳои (хизматҳои)

фурухташуда ҳисоб карда мешавад, яъне: $D=N*M$ (**Даромад = нарх * миқдор**). Ҳамчунин, барои банақшагирии фаъолияти соҳибкорӣ зарур аст, ки даромади якрӯза ва якмоҳаи соҳибкор низ ҳисоб карда шавад.

Нишондиҳандаи дигари гуруҳи якум ин фоидаи соҳибкор мебошад, ки ҳосили тарҳи даромад ва хароҷоти соҳибкорро инъикос менамояд, яъне: $F=D-X$ (**Фоида= даромад – хароҷот**). Фоидаи соҳибкорро барои як рӯз ва як моҳ низ ҳисоб намудан мумкин аст.

Фоиданокии фаъолияти соҳибкорӣ низ ба гуруҳи якуми нишондиҳандаҳои нақшаи бизнес дохил шуда, дар натиҷаи тақсими ҳаҷми даромад ба ҳаҷми хароҷот ҳосил карда мешавад, яъне: $F_n=D/X$ (**Фоиданокӣ= даромад/ хароҷот**). Фоиданокии фаъолияти соҳибкориро барои як моҳ ва барои як сол муайян намудан мумкин аст.

Гуруҳи нишондиҳандаҳои хароҷот аз нишондиҳандаҳои зерин иборат мебошанд:

- Хароҷот барои як воҳиди маҳсулот;
- Хароҷоти якрӯзаи соҳибкор;
- Хароҷоти якмоҳаи соҳибкор;
- Хароҷоти умумии (солона) соҳибкор

Ҳангоми таҳлили бизнес ҳамаи нишондиҳандаҳои дар боло овардашуда ҳисоб карда мешаванд ва ба ҳамдигар муқоиса карда мешаванд. Маҳз муқоисаи ин нишондиҳандаҳо дараҷаи самаранокии фаъолияти соҳибкориро нишон медиҳанд. Масалан, агар хароҷоти якмоҳаи соҳибкор аз даромади якмоҳааш бештар бошад, пас фаъолияти соҳибкорӣ зери хатар қарор дорад ва агар баръакс бошад, метавон ба самаранокии соҳибкорӣ умед бахшид.

Ба хотири ба хонандаи муҳтарам маълум шудани тарзи ҳисоби нишондиҳандаҳои банақшаگیرӣ ва таҳлили фаъолияти соҳибкорӣ якчанд мисол меоварем ва роҳи ҳалли онҳоро нишон медиҳем.

Мисол:1 Соҳибкори инфиродӣ- Ҷураев Ҳикмат ба истеҳсоли нон ва фурӯши он машғул мебошад. Соҳибкор маҳсулотҳои истеҳсолкардаашро бо нархҳои зерин ба фурӯш баровардааст:

№	Номгуи маҳсулотҳо	Воҳиди ченак	миқдор	Нархи як воҳид	Маблағи умуми
1	Нони бо кунчит	дона	200	1,50	300,00
2	Кулча	дона	150	1,00	150,00
Ҷамағи			350	X	450,00

1. Харочот барои истеҳсоли як дона нони бо кунчит:

№	Номгуи харочот	Маблағ (сомонӣ)
1	Орд	0,72
2	Кунчит	0,09
3	Роҳкиро	0,05
4	Қувваи барқ	0,06
5	Андоz	0,08
5	Дигар намуди харочот	0,06
Ҷамағи		1,06

2. Харочот барои истеҳсоли як дона кулча:

№	Номгуи харочот	Маблағ (сомонӣ)
1	Орд	0,52
2	Руған	0,04
3	Роҳкиро	0,02
4	Қувваи барқ	0,04
5	Андоz	0,03
6	Шир	0,04
7	Дигар намуди харочот	0,03
Ҷамағи		0,72

Талаб карда мешавад:

- 1.Миқдори маҳсулотҳои истеҳсолкардаи соҳибкорро барои як моҳ муайян намоед;
- 2.Хароҷотҳои як рӯза ва якмоҳаи соҳибкорро муайян намоед;
- 3.Даромад ва хароҷоти як рӯза ва як моҳаи соҳибкорро муайян намоед;
- 4.Фоидаи як рӯза ва як моҳаи соҳибкорро муайян намоед;
- 5.Фоидаҳои як рӯза ва як моҳаи соҳибкорро муайян намоед.

Ҳалли масъала:

- 1.Миқдори маҳсулотҳои истеҳсолкардаи соҳибкорро барои як моҳ муайян менамоем:

№	Номгуи маҳсулотҳо	Миқдор (як рӯза)	Дар як моҳ (рӯзҳо)	Миқдор (як моҳ)
1	Нони	200	30	6000
2	Кулча	150	30	4500
	Ҷамағӣ	350	X	10500

2. Харочоти як рӯза ва як моҳаи соҳибкорро муайян менамоем:

Харочоти як рузаи соҳибкор аз нони бо кунҷит:

$$1,06 * 200 = 212 \text{ сомонӣ};$$

Харочоти якмоҳаи соҳибкор: $212 * 30 \text{ руз} = 6360$;

Харочоти як рузаи соҳибкор аз кулча: $0,72 * 150 = 108 \text{ сомонӣ}$;

Харочоти якмоҳаи соҳибкор: $108 * 30 \text{ руз} = 3240$;

Харочоти соҳибкор дар умум барои як моҳ:
 $6360 + 3240 = 9600 \text{ сомонӣ}$.

3. Д=Н*М (Даромад = нарх * миқдор)

Даромади як рӯзаи соҳибкор аз нони бо кунҷит:

$$1,5 * 200 = 300 \text{ сомонӣ};$$

Даромади як моҳаи соҳибкор: $300 * 30 \text{ рӯз} = 9000 \text{ сомонӣ}$;

Даромади як рӯзаи соҳибкор аз кулча: $1 * 150 = 150 \text{ сомонӣ}$;

Даромади як моҳаи соҳибкор: $150 * 30 \text{ рӯз} = 4500 \text{ сомонӣ}$;

Даромади умумии соҳибкор дар як моҳ:
 $9000 + 4500 = 13500 \text{ сомонӣ}$.

4. $\Phi = Д - X$ (Фоида= даромад – харочот)

Фоидаи якрӯзаи соҳибкор: $300 + 150 = 450 - 320$
 $= 130$ сомонӣ;

Фоидаи якмоҳаи соҳибкор: $900 + 4500 = 13500 -$
 $9600 = 3900$ сомонӣ.

5. $\Phi_n = Д/X$ (Фоиданокӣ= даромад/ харочот)

Фоиданокии якмоҳаи соҳибкор: $13500 / 9600$
 $= 1,41$ сомонӣ.

Мисол №2. Соҳибкори инфиродӣ- Ҳомидов Ҷамшед ба фаъолияти безарар гардони бинои иншоотҳо (дизинфексия) машғул мебошад. Аз рӯи маълумотҳои соҳибкор дар як рӯз то 100 м² -ро безарар мегардонад.

Соҳибкор барои безарар намудани 1м² аз корфармо тақозо намудааст, ки ба \bar{y} 5 сомонӣ маблағ пардохт намояд. Инчунин соҳибкор Ҳомидов Ҷамшед барои безарар гардонидани 1м² хароҷоти зеринро ба ҳисоб гирифтааст.

№	Номгуи харочот	Маблағ (сомонӣ)
1	Заҳрҳимикат	1,80
2	Хароҷоти андоз	0,45

3	Роҳкиро	0,25
4	Дигар намуди хароҷот	1,50
Ҷамагӣ		3,0

Аз ҷадвали №1 маълум гардид, ки соҳибкор барои безарар намудани 1м² ба миқдори 3 сомонӣ маблағ сарф намудааст.

Талаб карда мешавад:

1. Миқдори масоҳати безараргардониди соҳибкорро барои як моҳ муайян намоед;
2. Даромад ва хароҷоти якрӯза ва якмоҳаи соҳибкорро муайян намоед;
3. Фоидаи якрӯза ва якмоҳаи соҳибкорро муайян намоед;
4. Фоиданокии якрӯза ва якмоҳаи соҳибкорро муайян намоед.

Ҳалли масъала:

1. Масоҳати як моҳаи безараргардонидашуда:
 $100\text{м}^2 * 30 \text{ рӯз} = 3000\text{м}^2$

2. $D = H * M$

Даромади якрузаи соҳибкор: $5с * 100\text{м}^2 = 500$ сомонӣ;

Даромади як моҳаи соҳибкор: $500 \text{ с} * 30 \text{ рӯз}$
 $= 15000$ сомонӣ;

Хароҷоти як рӯзаи соҳибкор: $3 \text{ с} * 100 \text{ м}^2 = 300$
сомонӣ;

Хароҷоти якмоҳаи соҳибкор: $300 \text{ с} * 30 \text{ рӯз} =$
 9000 сомонӣ.

3. $\Phi = Д - Х$

Фоидаи як рӯзаи соҳибкор: $500 \text{ с} - 300 \text{ с} = 200$
сомонӣ;

Фоидаи якмоҳаи соҳибкор: $15000 \text{ с} - 9000 \text{ с}$
 $= 6000$ сомонӣ.

4. $\Phi_n = Д / Х$

Фоиданокии як рӯзаи соҳибкор; $500 \text{ с} / 300 \text{ с}$
 $= 1,66$ сомонӣ;

Фоиданокии якмоҳаи соҳибкор; $15000 \text{ с} / 9000 \text{ с}$
 $= 1,66$ сомонӣ.

Мисол 3: ЧДММ « Сорбон» дар системаи низоми содагардашуда фаъолият дошта дорои мағозаи хурукворӣ мебошад, ки масоҳати он 30 м^2 -ро ташкил менамояд. Дар давоми як сол даромади умумии ЧДММ « Сорбон» $500\,000$ сомони ро ташкил мекунад. ЧДММ « Сорбон» дар давоми як сол $400\,000$ сомонӣ барои хариди молҳо сарф менамояд.

Ҳамчунин, ҶДММ « Сорбон» ду корманди кироя дорад, ки музди кори як нафари онҳо 1100 сомонӣ мебошад. ҶДММ « Сорбон» дар бинои баиҷорагирифташуда фаъолият менамояд ва мувофиқи фармоишҳои Қумитаи андоз нархи як метри квадратии иҷораи биноҳо 65 сомонӣ муайян шудааст.

Талаб карда мешавад:

- 1 Даромади солонаи ҶДММ “Сорбон” –ро муайян намоед;
- 2 Музди меҳнати кормандон, андозҳои иҷтимоӣ (25%, 1%) ва андоз аз даромади шахсони воқеиро муайян намоед;
- 3 Андози низоми содакардашударо ҳособ кунед;
- 4 Маблағи иҷорапулиро муайян намоед.
- 5 Аз даромади солона маблағҳои андози иҷтимоӣ, андози низоми содакардашуда, хароҷоти иҷораи бино ва арзиши аслии молҳои харидшударо тарҳ намоед;
- 6 Андози дивиденд 12% - ро ҳисоб намоед.
- 7 Фоидаи софи муасиси ҶДММ “Сорбон” муайян намоед.

Ҳалли масъала:

1. Даромади солони ЧДММ “Сорбон”;

$$Д=Д-Х= 500\,000 - 400\,000 = 100\,000$$

2. Музди меҳнати кормандон, андозҳои иҷтимоӣ (25% , 1%) ва андоз аз даромади шахсони воқеиро муайян намоед:

2,1. Яъне 1100 музди меҳнати як корманд *2 шумораи кормандон =2200 (ФММК барои як моҳ)*25% меъёри андоз =550 сомони * 12 моҳи тақвими =6600 сомони;

2,2. Андоз аз даромади кормандон: 1100 музди меҳнати як корманд *2 шумораи кормандон =2200 (ФММК)-1 % андози иҷтимоӣ (меъёри андоз) =22 сомони * 12 моҳи тақвими =264 сомони;

2,3. Андоз аз даромади кормандон: 1100 музди меҳнати як корманд *2 шумораи кормандон =2200 (ФММК) - 22 - 140 = 2038*13% андоз аз даромади шахсони воқеи (меъёри андоз) =264,94+ 6,8 = 271,74 сомони * 12 моҳи тақвими =3260,88 сомони. 140 меъёри муайяншуда– 55 як нишондиҳандаи тарҳи шахси =85*8%=6,8

3. Андози низоми содакардашударо муайян намоед.

ЧДММ “Сорбон” аз даромади гирифташ, ки 500 000 сомони ро ташкил кардааст ба миқдори 6%-

андоз аз низоми содакардашуда, яъне 30 000 сомонӣ пардохт менамояд.

4. Маблағи иҷорапулиро муайян намоед

Мағозаи ҶДММ “Сорбон” 30 м² ташкил мекунад. Ин бино аз шахси воқеӣ мебошад ва мувофиқи қонунгузорию ҷорӣ аз маблағи иҷорапулӣ 13% андоз аз даромади шахсони воқеӣ ба буҷет пардохт карда мешавад. Мувофиқи фармоишҳои Қумитаи андоз нархи як метри квадратии 65 сомонӣ муайян шудааст: $30 * 65 = 1950 * 12 = 23400 * 13\% = 3042$ сомонӣ андоз аз иҷорапулӣ. Маблағи иҷорапулӣ = $23400 - 3042 = 20358$ сомонӣ.

5. Аз даромади солона маблағҳои андози иҷтимоӣ, андози низоми содакардашуда, харочоти иҷораи бино ва арзиши аслии молҳои харидшударо тарҳ намоед

Дар давоми сол ҶДММ “Сорбон” намудҳои андоз аз даромади шахсони воқеӣ, иҷорапулӣ ва дигар намуди андозҳоро пардохт кардааст:

$$1000 - 30000 - 6600 - 23400 = 40000 \text{ сомони}$$

6. Андози дивиденд 12% - ро ҳисоб намоед.

Дар охири соли ҳисоботӣ фоидаи солона бо маблағи 40 000 сомонӣ дар ҶДММ “Сорбон” маълум карда шуд. Аз фоидаи ҶДММ “Сорбон” бояд 12% ҳамчун андози дивидент пардохт карда шавад: $40\,000 * 12\% = 4800$ сомонӣ.

7. Фоидаи софи муассиси ҶДММ “Сорбон”-ро муайян намоед.

Даромади муассиси ҶДММ “Сорбон” бо чунин натиҷа ҷамбаст карда мешавад:
 $40\,000 - 4800 = 35200$ сомонӣ.